

УДК159.923.3 : 373

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2025-1-6>**Мачинська Наталія Ігорівна,**

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вулиця Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0309-7074>

Бохонкова Юлія Олександрівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри психології та соціології,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
вулиця Іоанна Павла II, 17, Київ, 01042, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2549-0483>

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. У статті досліджуються ознаки перфекціонізму – особистісної характеристики науково-педагогічного працівника. Автори на основі теоретичного аналізу виокремлюють деструктивну та конструктивну форми прояву перфекціонізму. Так, зазначено, що конструктивні ознаки перфекціонізму проявляються через адекватне прагнення фахівця до високих професійних стандартів, свідчать про високий ступінь адаптивності, характеризують якісні показники індивідуального розвитку особистості.

Наголошено, що деструктивні ознаки перфекціонізму значною мірою спостерігаються у професійно-педагогічній діяльності через напружений емоційний стан, підвищену когнітивну діяльність, понаднормову професійну активність тощо.

Зазначено, що перфекціонізм тісно пов'язаний з ідеями акмеології – науки про особистісне та професійне становлення особистості, прагнення до досягнення досконалості у різних сферах життєдіяльності. Автори проводять паралель між перфекціонізмом, особистісним зростанням та необхідністю самореалізації науково-педагогічних працівників в умовах закладу вищої освіти. Виокремлено складники (спрямованість на себе, на інших) та причини виникнення (ситуативна та особистісна тривожність) перфекціонізму, означено соціальне походження перфекціонізму.

Акцентовано увагу на суб'єктності – внутрішній якості науково-педагогічного працівника, виокремлено її характерні ознаки. Запропоновано результати та аналіз проведеного дослідження на основі багатовимірної шкали Р. Фроста. Наголошено, що перфекціонізм як індивідуальна характеристика особистості закладається та розвивається ще в дошкільний період вікового розвитку людини. Виявлено, що на формування перфекціонізму значний вплив має сімейне середовище, у якому формувалася особистість дитини.

Ключові слова: перфекціонізм, науково-педагогічні працівники, суб'єктність, професійне зростання, самореалізація.

Machynska Nataliia, Bohonkova Yuliya. PERFECTIONISM AS A PERSONAL CHARACTERISTIC OF A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKER

Abstract. The article examines the signs of perfectionism – a personal characteristic of a scientific and pedagogical worker. Based on theoretical analysis, the author distinguishes destructive and constructive forms of manifestation of perfectionism. Thus, it is noted that the constructive signs of perfectionism are manifested through the adequate aspiration of a specialist to high professional standards, indicate a high degree of adaptability, and characterize qualitative indicators of individual personality development.

It is emphasized that destructive signs of perfectionism are largely observed in professional and pedagogical activities due to a tense emotional state, increased cognitive activity, overtime professional activity, etc.

It is noted that perfectionism is closely related to the ideas of acmeology – the science of personal and professional development of an individual, the desire to achieve perfection in various spheres of life. The author draws a parallel between perfectionism, personal growth and the need for self-realization of scientific and pedagogical workers

in the conditions of a higher education institution. The components (self-focus, others) and causes of perfectionism (situational and personal anxiety) are identified, and the social origin of perfectionism is defined.

The article focuses on subjectivity – the internal quality of a scientific and pedagogical worker, and highlights its characteristic features. The author proposed the results and analysis of the conducted research based on the multidimensional scale of R. Frost. It was emphasized that perfectionism – as an individual characteristic of a person – is laid and develops in the preschool period of human development. It was revealed that the family environment in which the child's personality was formed has a significant impact on the formation of perfectionism.

Key words: *perfectionism, scientific and pedagogical workers, subjectivity, professional growth, self-realization.*

Вступ. Науково-педагогічний працівник як безпосередній організатор освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти несе відповідальність не тільки за змістову складову професійної підготовки майбутніх фахівців, а й здійснює безпосередній виховний вплив на формування та розвиток особистісних якостей здобувачів освіти. Воєнний стан в Україні спонукав значну кількість громадян до мобілізації внутрішніх ресурсів, самомотивації та самозаохочення щодо пошуку ефективних форм і методів організації професійної діяльності.

Чітке виконання професійних обов'язків науково-педагогічними працівниками спонукало до проявів ознак такої особистісної характеристики, як перфекціонізм. Необхідність постійного вдосконалення знань, умінь і навичок із метою формування готовності до подолання нових викликів стає критично важливою. Перфекціонізм як індивідуальна характеристика особистості дуже тісно пов'язаний із наявністю такої компетентності, як готовність до професійного зростання упродовж життя. Прагнення до вершини є визначальним напрямом акмеології – фундаментальної гуманітарної науки, яка досліджує етапи становлення, форми та методи особистісного зростання особистості, її прагнення до особистісного самовизначення.

Актуальність даної теми зумовлена кількома ключовими аспектами, зокрема воєнні дії супроводжуються появою двох позицій до виконання професійних обов'язків. З одного боку, часто виникають думки на кшталт *а для чого це потрібно*, з іншого – у фахівців різних сфер виникає необхідність чіткого та ідеального виконання поставлених завдань і функціональних обов'язків. Також воєнний стан в Україні здійснює руйнівний вплив укладених традиційних норм і правил поведінки в

суспільстві. У таких умовах демонстрування перфекціонізму може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Таким чином, тема є актуальною саме в контексті вивчення індивідуальних особливостей науково-педагогічних працівників, результати досліджень можуть стати основою для обґрунтування методичних порад для організації виховного впливу батьків, для виокремлення форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах закладу вищої освіти, пошуків альтернативних напрямів підвищення та вдосконалення викладацької майстерності науково-педагогічних працівників.

Отже, *метою дослідження* є вивчення особливостей перфекціонізму, зокрема виявлення передумов його формування.

Матеріали та методи. Сучасні виклики, які постають перед вітчизняною системою вищої освіти, спонукають до вдосконалення професійної майстерності, постійного особистісного та професійного зростання науково-педагогічних працівників, які забезпечують реалізацію освітнього процесу, здійснюють професійну підготовку здобувачів освіти різних освітніх програм. Організація освітнього процесу в умовах воєнного стану передбачає розвиток та вдосконалення як особистісних, так і професійних якостей викладачів. Нові умови праці спонукають до особистісного зростання науково-педагогічних працівників.

С. Баранова зазначає, що особистісне зростання – це процес становлення, який триває постійно і передбачає пізнання людиною себе, стабілізацію її особистісних показників, досягнення нею бажаного і навіть підвищення якості задоволеності життям загалом. До критеріїв зрілості особистості авторка відносить: внутрішню цілісність, цілеспрямованість, прийняття як себе, так і оточуючих,

уміння вирішувати життєві протиріччя конструктивно та креативно, уміння реалізувати особистісний потенціал [1].

Самореалізація, на думку О.Неграш, – це динамічний розвиток особистості, спрямований на розкриття наявного власного потенціалу й оволодіння новими можливостями, що виникають у процесі особистісного змінювання та невизначеності [2, с. 181].

У контексті зазначеного заслуговує на увагу така вагома особистісна характеристика науково-педагогічного працівника, як перфекціонізм.

Перфекціонізм – це переконання, що ідеал може і повинен бути досягнутий. Основи перфекціонізму як індивідуальної характеристики особистості закладаються саме в дитинстві. Особливо він характерний для тих, кого часто і багато оцінювали в дитинстві (наприклад, у школі). Відтоді дитина ототожнює себе і свою значущість з оцінкою. Вона вірить, що гідна любові, тільки якщо досягне найкращого результату.

Перфекціоністи – це люди, які постійно прагнуть до ідеального результату, який вони намагаються досягнути як у професійній, так і в особистій сферах, а також у зовнішньому вигляді. Важливим переконанням перфекціоністів є впевненість: якщо результат роботи неідеальний, то він не має права на існування. Саме тому, уважають перфекціоністи, потрібно намагатися і вдосконалюватися далі. Разом із тим існує вірогідність, що намагатися зробити все якнайкраще може перешкоджати професійній діяльності.

На думку О.Лози, перфекціонізм – це особистісна риса, яка виражається у прагненні досягати досконалості у різних сферах життєдіяльності і може виявлятися як у конструктивних, так і в деструктивних формах. Дослідниця обґрунтовує структурну модель перфекціонізму, де виокремлює два компоненти – високі особистісні стандарти, що відображають бажання бути досконалим, та поляризацію мислення, що характеризує жорстке ставлення до помилок [3, с. 154].

А.Вавілова вважає перфекціонізм особистісним феноменом, який характеризується

прагненням до досконалості, передбачає прагнення до високих стандартів як собі, так й іншим людям, відповідність очікуванням соціального оточення з метою отримання схвалення та визнання і має дві форми прояву – конструктивну (позитивну) та деструктивну (негативну) [4, с. 14].

Отже, дослідники односпайно наголошують на деструктивних (негативні наслідки для особистості на різних рівнях: когнітивному, діяльнісному, емоційному, мотиваційному тощо) та конструктивних («здоровий перфекціонізм» – адекватне прагнення до високих професійних стандартів; високі показники адаптивності та позитивний індивідуальний розвиток) характеристиках перфекціонізму.

Т.Мотрук та А.Вертель виокремлюють такі складники перфекціонізму: спрямованість на себе, на інших, що визначає соціально зумовлений перфекціонізм, пов'язаний із проявами ситуативної та особистісної тривожності. Саме за високої тривожності дослідники наголошують на появі високого рівня перфекціонізму. Тож перфекціонізм загалом розглядається авторами як прагнення суб'єкта доводити результати будь-якої діяльності до відповідності найвищим стандартам, як прагнення до самовдосконалення і потреба бути бездоганим у всьому; є відносно стійкою особистісною рисою і має складну психологічну структуру [5, с. 190].

Професійний розвиток особистості викладача – це формування особистості фахівця, що здійснюється в процесі окупації професійної діяльності та її самостійного виконання в установах вищої освіти та пов'язаних із ними організаціях [6, с. 99].

Проблематика нашого дослідження передбачає вивчення окремих особистісних характеристик науково-педагогічного працівника з метою виявлення як позитивних, так і певних проблемних боків професійної діяльності.

Аналіз особистості науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти як суб'єкта освітнього процесу потребує використання певного теоретичного та методологічного інструментарію. З.Кісіль визначає як потребу інтегрування методологічних принципів та підходів задля виявлення змістовних аспектів

особистісного й професійного саморозвитку і самовдосконалення. Дослідниця виокремлює інтегративний підхід, який сприяє узгодженню особистісної, теоретичної й практичної царин здобутку професійної успішності у науково-педагогічній діяльності викладача закладу вищої освіти. Ми погоджуємося з авторкою, яка засвідчує, що: теоретичний складник підтверджує належний ступінь професійної підготовленості науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти задля успішної реалізації власних обов'язків; практичний складник визначає ступінь професійного потенціалу, компетенції, наявного досвіду, а також механізм їхнього застосування у професійних учинах; особистісна царина забезпечує ціннісні, змістовні й мотиваційні ресурси задля досягнення мети професійної успішності [7, с. 81].

Особистісна характеристика науково-педагогічного працівника базується на понятті «суб'єктність», яку ми визначаємо внутрішньою ознакою, що проявляється через сформованість (або ж її відсутність) власної громадянської позиції; ставлення до подій згідно з прийнятими в українському суспільстві цінностями, нормами та принципами; прийняття професійно-педагогічної етики; реалізацію професійних обов'язків відповідно до затверджених вимог.

Н.Бахмат визначає таку суб'єктну характеристику педагогів: спрямованість особистості, професійна (здатність до планування та здійснення освітнього процесу, здатність до рефлексії та професійного саморозвитку, узагальнення та презентація власного професійного розвитку тощо) та психологічна (професійна самосвідомість, саморозвиток, самопізнання, здатність протидіяти емоційному вигоранню тощо) компетентності. Означені компетентності забезпечують реалізацію низки функцій, зокрема: організацію та планування діяльності здобувачів освіти і своєї власної; розподіл завдань, контроль за їх виконанням; підготовку і проведення навчальних занять; перевірку й оцінювання результатів роботи здобувачів освіти; ознайомлення з інноваціями у світі науки, техніки і культури;

висування й упровадження нових ідей і пропозицій у педагогічну галузь; проведення педагогічних заходів; уміння вести звітну документацію, використовуючи сучасні технології; підвищення власної кваліфікації, удосконалення фахових умінь тощо [8, с. 35].

Результати. Теоретичний аналіз дослідження проблематики особистісної характеристики науково-педагогічного працівника дає можливість стверджувати, що перфекціонізм як особистісна якість може відігравати значну роль в ефективній професійно-педагогічній діяльності фахівця. Із метою вивчення окремих характеристик перфекціонізму ми провели опитування серед науково-педагогічних працівників факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка.

Опитування проводилося з використанням багатовимірної шкали перфекціонізму Фроста (FMPS) [9, с. 14–18]. Опитувальник побудований на шестикомпонентній моделі перфекціонізму. Ці компоненти відповідають складникам перфекціонізму концепції Р.Фроста: «особисті стандарти», «організованість», «занепокоєність помилками», «сумніви у власних діях», «батьківські очікування» та «батьківська критика».

Окремі результати ми використали у рамках нашого дослідження. Проаналізуємо їх. Респондентами були 96 науково-педагогічних працівників, з них 4 чоловіки, 92 жінки. Вік респондентів: 50+ – 44 особи; 40+ – 12 осіб; 30+ – 28 осіб; 25+ – 8 осіб; науково-педагогічний стаж роботи: 2–5 років – 24 особи; 6–10 років – 36 осіб; 11–20 років – 16 осіб; 21–30 років – 20 осіб.

Відповідно до мети і завдань нашого дослідження, до уваги ми взяли аналіз результатів опитування за двома шкалами – батьківські очікування (сприйняття батьків як таких, що мають дуже високі очікування) та батьківська критика (сприйняття батьків як таких, що надмірно критикують) [9].

Шкала «Батьківські очікування» містить запитання-твердження типу: мої батьки дуже вимогливі до мене; мої батьки хотіли, щоб я був найкращим у всьому; у моїй сім'ї вважа-

ється, що потрібно робити все ідеально; мої батьки очікували від мене досконалості в усьому; мої батьки завжди очікували від мене більшого, ніж я сам.

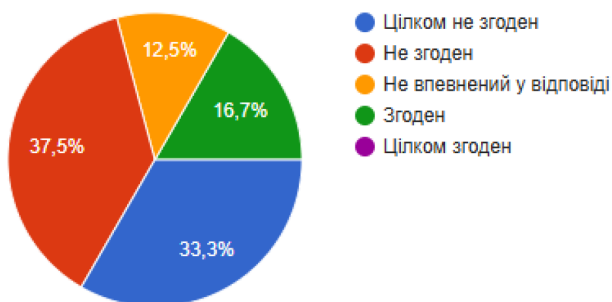
Шкала «Батьківська критика» містить запитання-твердження типу: у дитинстві мене карали, якщо я не досягав найкращих результатів; мої батьки ніколи не намагалися зрозуміти мої помилки; я завжди відчував, що не можу відповідати очікуванням своїх батьків; я завжди відчував, що не зможу відповідати стандартам своїх батьків.

У нашому дослідженні ми представили деякі результати у вигляді діаграм, які презентують результати опитування на вибрані запитання, зокрема:

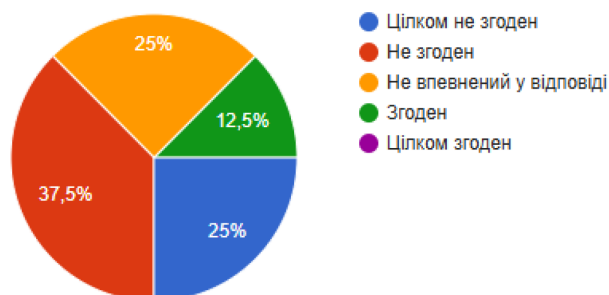
Мої батьки встановили для мене дуже високі стандарти (Діаграма 1).

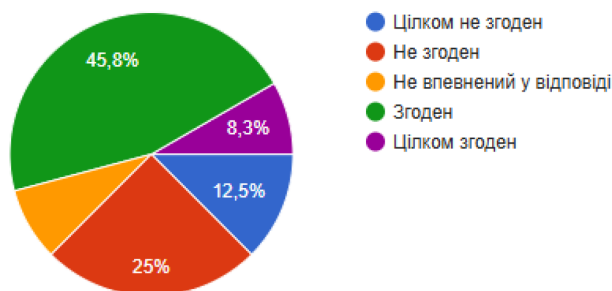
У дитинстві мене карали за те, що я роблю щось не ідеально (Діаграма 2).

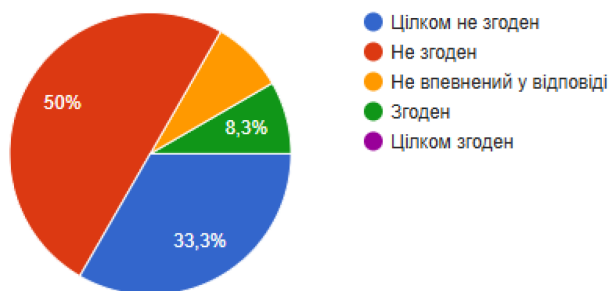
Мої батьки ніколи не намагалися зрозуміти мої помилки. (Діаграма 3).

Мої батьки хотіли, щоб я був кращим у всьому (Діаграма 4).

У моїй сім'ї лише видатні результати є достатньо хорошими. (Діаграма 5).

Проаналізуємо результати. Отже, отримані показники свідчать про значний, інколи вирішальний вплив батьків на процес формування досконалості дій у своїх дітях. На діаграмах 1 та 4 ми бачимо, що понад 50 % респондентів зазначають провідну роль батьків у формуванні їхньої готовності до прагнення досконалості та досягнення високих показників.

У ході проведення опитування респонденти зазначають, що стикалися з нерозумінням батьків, коли ними було скоєно якісь помилки. Так, результати, подані у діаграмах 2 і 3, дають можливість стверджувати, що близько 30 % респондентів не отримували підтримки з боку батьків, коли все, що було ними зроблено, не підпадало під критерій ідеальності.

Висновки. Перфекціонізм як особистісна характеристика науково-педагогічного працівника характеризується нами з таких позицій:

- це показник професійної готовності, який визначає здатність фахівців до чіткого досконалості виконання усіх поставлених завдань;
- це якісна характеристика сформованої професійної компетентності викладача вищої школи;
- це готовність до систематичного самовдосконалення та професійного зростання.

Перфекціонізм – це інтегроване утворення в структурі особистості, що включає емоційний, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний складники і забезпечує здатність науково-педагогічного працівника виконувати професійні обов'язки на досконалому рівні.

Перспективою нашого дослідження є вивчення шляхів розвитку перфекціонізму на етапі професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників в умовах системи післядипломної освіти, а також підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект : монографія. Київ : Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с.
2. Неграш О. Основні підходи до дослідження самореалізації в сучасній психології. *Габітус*. 2023. № 56. С. 179–182. URL: <http://habitus.od.ua/56-2023>
3. Лоза О. О. Особливості перфекціонізму як особистісної риси державних службовців : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Київ, 2015. URL: <https://ispp.org.ua/2020/05/05/osoblivosti-perfekcionizmu-yak-osobististno%D1%97-risi-derzhavnix-sluzhbovciv/>
4. Вавілова А. Деструктивний перфекціонізм як чинник тривожно-депресивних патернів у підлітків : автореф. дис. ... канд. псих. наук. Київ, 2019. 22 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JwU_B&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%AE983.723.3-81
5. Мотрук Т. О., Вертель А. В. Особливості перфекціонізму в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2019. № 4. С. 182–192.
6. Чуприна Ю. А. Принципи професійного розвитку науково-педагогічних працівників. *Право та інноваційне суспільство*, 2022. № 1(12). С. 99–103. URL: <https://doi.org/10.31359/2309-9275-2019-12-1-99>
7. Кісіль З. Р. Особистісні властивості науково-педагогічного працівника як передумова його професійної успішності. *Габітус*. 2023. № 56. С. 80–84. URL: <http://habitus.od.ua/56-2023>
8. Бахмат Н. Суб'єктні властивості майбутнього педагогічного працівника у системі професійної підготовки. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2020. Vol. 6. № 1. С. 30–36.
9. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Діагностика перфекціонізму та трудоголізму особистості: психологічний практикум. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2018. 64 с.

References:

1. Baranova, S. V. (2020). *Osobystisna zrilist ta vidpovidalnist: sotsialno-psykholohichni aspekt [Personal maturity and responsibility: a socio-psychological aspect]*. Kyiv : Interkontynental-Ukraina [in Ukrainian].
2. Nehrash, O. (2023). *Osnovni pidkhody do doslidzhennia samorealizatsii v suchasni psykholohii [Main approaches to the study of self-realization in modern psychology]*. *Habitus*. № 56. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/56-2023> [in Ukrainian].
3. Loza, O. O. (2015). *Osoblyvosti perfektsionizmu yak osobystistnoi rysy derzhavnykh sluzhbovtiv [Peculiarities of perfectionism as a personality trait of civil servants]*. *Candidate's thesis*. Kyiv : Retrieved from: <https://ispp.org.ua/2020/05/05/osoblivosti-perfekcionizmu-yak-osobististno%D1%97-risi-derzhavnix-sluzhbovciv/> [in Ukrainian].
4. Vavilova, A. (2019). *Destruktyvnyi perfektsionizm yak chynnyk tryvozhno-depresyvnnykh paterniv u pidlitkiv [Destructive perfectionism as a factor in anxiety-depressive patterns in adolescents]*. *Extended abstract of Canidate's thesis*. Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JwU_B&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%AE983.723.3-81 [in Ukrainian].
5. Motruk, T. O., & Vertel, A. V. (2019). *Osoblyvosti perfektsionizmu v yunatskomu vitsi [Features of perfectionism in adolescence]*. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohiia obdarovanosti*. № 4. [in Ukrainian].
6. Chupryna, Yu. A. (2022). *Pryntsypy profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Principles of professional development of scientific and pedagogical workers]*. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*, 1 (12). <https://doi.org/10.31359/2309-9275-2019-12-1-99> [in Ukrainian].

7. Kisil, Z. R. (2023). Osobystisni vlastyvoli naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka yak peredumova yoho profesiinoi uspishnosti [Personal qualities of a scientific and pedagogical worker as a prerequisite for his professional success]. *Habitus*. № 56. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/56-2023> [in Ukrainian].

8. Bakhmat, N. (2020). Subiektni vlastyvoli maibutnoho pedahohichnoho pratsivnyka u systemi profesiinoi pidhotovky [Subjective properties of a future pedagogical worker in the system of professional training]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. Vol. 6, № 1. [in Ukrainian].

9. Karamushka, L. M., Bondarchuk, O. I., & Hrubii, T. V. (2018). *Diahnostyka perfektsionizmu ta trudo-holizmu osobystosti [Diagnosis of perfectionism and workaholism in a personality]*. Kamianets-Podilskyi : Medobory-2006 [in Ukrainian].